

Mirosław Władysław Nader (red.): *Rok Jana Czochralskiego. Tom 1. Zarys biografii i dokumentacja historyczna* – Zeszyty Historyczne Politechniki Warszawskiej, nr 15/2014, wyd. Biblioteka PW, Warszawa 2014, s. 202, il. 129; *Tom 2. Pamięci Profesora Jana Czochralskiego. Wybór publikacji* – Zeszyty Historyczne Politechniki Warszawskiej, nr 16/2014, s. 151; *Dodatek. Dorobek naukowy Jana Czochralskiego. Podsumowanie obchodów* [dwie płyty CD: *Dokumenty i Filmy*]

W grudniu 2012 r. Senat RP podjął uchwałę o ustanowieniu roku 2013 *Rokiem Jana Czochralskiego* w związku z przypadającą 60. rocznicą śmierci Czochralskiego. Wówczas podjęto szereg działań na różnych szczeblach organizacyjnych i o różnym zasięgu oddziaływania. Między innymi powołany został Krajowy Koordynator Obchodów Roku Jana Czochralskiego z siedzibą na Politechnice Warszawskiej, macierzystej uczelni prof. Czochralskiego. Został nim prof. Mirosław Władysław **Nader**.

Pod koniec ubiegłego roku ukazało się cenne wydawnictwo **Rok Jana Czochralskiego**. Politechnika Warszawska podsumowała w nim dorobek lat 2013-2014 w zakresie upamiętnienia i popularyzowania osoby i dorobku Jana Czochralskiego. Publikacja przygotowana przez Bibliotekę Główną Politechniki i pod redakcją prof. Mirosława Nadera ukazała się jako dwa kolejne tomy „Zeszytów Historycznych Politechniki Warszawskiej”, 15/2014 i 16/2014. Oba w formacie 16 x 23 cm są bogato ilustrowane (także w kolorze!) i zawierają obszerną, choć z konieczności wybraną, dokumentację wydarzeń tamtych lat.

Tom pierwszy zatytułowany *Zarys biografii i dokumentacja historyczna* obejmuje słowo wstępne redaktora, spisy członków Komitetów Honorowego i Organizacyjnego obchodów Roku Jana Czochralskiego, siedem artykułów (strony 9-64), obszerny dział „Archiwalia” (wprowadzenie redaktora i kopie 27 dokumentów na stronach 67-139) i cztery opracowania w rozdziale „Działania - wybór” (strony 143-202). Do tego tomu dołączono dwupłytowy album *Dorobek naukowy Jana Czochralskiego. Podsumowanie obchodów*. Pierwsza płyta CD zawiera dokumenty, druga – filmy.

Tom drugi (151 stron) zatytułowany *Pamięci Profesora Jana Czochralskiego. Wybór publikacji* składa się z trzech części. W pierwszej zamieszczono cztery prace badawcze, w drugiej – cztery prace związane z konkursem o Nagrodę im. Jana Czochralskiego, a w trzeciej części przedrukowano sześć artykułów ze specjalnego wydania czasopisma „Acta Physica Polonica A” (tom 124, nr 2) z okazji Roku Jana Czochralskiego.

Zobaczmy teraz, jak wyglądają kolejne tomy.

W tomie pierwszym mamy cztery przedruki ze specjalnego dodatku do czasopisma „Forum Akademickie”: *Przywrócić pamięć i dobre imię* Jana Szmidta, Rektora Politechniki Warszawskiej, *Miejsce w panteonie* Mirosława Władysława Nadera, *Dlaczego Rok Czochralskiego* Jacka Gulińskiego i *Człowiek o wielkiej inwencji naukowej* Bogusława Majora (tekst omawiający najważniejsze osiągnięcia Czochralskiego). Kolejny tekst

jest biografią napisaną specjalnie do tego wydawnictwa: *Jan Czochralski (1885-1953)* pióra Pawła Tomaszewskiego. Andrzej Ciszewski w dobrze udokumentowanym tekście ukazał Czochralskiego jako działacza Stowarzyszenia Inżynierów Mechaników Polskich w latach 1929-1939. Szkoda tylko, że nie podano, kim jest autor (Prezes SIMP, zmarł w marcu 2014 r.) i kiedy powstało to opracowanie (jest to tekst referatu rozdany uczestnikom Dnia Mechanika 2013 w Poznaniu!). Rozdział kończy ciekawy artykuł Andrzeja Królikowskiego i Jacka Ryszarda Przygodzkiego *Jan Czochralski na Wydziale Chemicznym Politechniki Warszawskiej* stanowiący *de facto* opis działań Czochralskiego w Polsce (1928-1944), dodajmy – pierwszy tak pełny (jest to zapis wykładu z grudnia 2013 r.). Warto zauważyć, że znakomitym uzupełnieniem tego tekstu jest artykuł *Metody badawcze profesora Jana Czochralskiego* pióra tego samego duetu autorskiego opublikowany w tomie drugim omawianego wydawnictwa. Autorzy mają to szczęście, że chociaż nie podano, kim są, to informacje o nich można znaleźć w przedrukowanym artykule.

Kolejne 72 strony (trzecia część objętości książki!) pokazują dzieje „sprawy Czochralskiego” na terenie Politechniki Warszawskiej poprzedzone wprowadzeniem Mirosława Nadera pt. *Przełom w badaniach archiwalnych w sprawie prof. Jana Czochralskiego* i opracowaniem Ludwika Szenderowskiego o pracach Profesora. Pokazane zostały kopie 26 dokumentów poczynając od słynnego protokołu Senatu Akademickiego PW z grudnia 1945 r. (nieprzyjęcie Profesora do pracy na uczelni) poprzez niektóre dokumenty z lat 1984 i 1993 (próby rehabilitacji Czochralskiego) do dokumentów związanych z kwerendą archiwalną w 2011 r. i późniejszymi działaniami dotyczącymi Roku Jana Czochralskiego. Część tych ostatnich dokumentów była dotychczas nieznaną szerszemu społeczeństwu.

Rozdział „Działania – wybór” rozpoczyna tekst Anny Dudy-Nowickiej z Urzędu Miasta w Kcyni przedstawiający 15 wydarzeń przygotowanych w Kcyni, rodzinnym mieście Czochralskiego, ale i takich o zasięgu ponadregionalnym. Zaczęło się od pośmiertnego nadania Profesorowi tytułu „Honorowy Obywatel Gminy Kcynia” i wystawy, tzw. kcyńskiej, wędrującej po całej Polsce. Były potem różne uroczystości, konkursy, książki, wieczornice i filmy (część filmów jest na dołączonej płycie!). Z kolei Andrzej Królikowski i Jan Grabski przedstawili działania podjęte na swoich wydziałach Politechniki Warszawskiej: Chemicznym i Fizyki. Szczegółowo omówiona została wystawa interaktywna „Od monokryształu Czochralskiego do grafenu” pokazana w wielu polskich miastach. Szkoda tylko, że nie o wszystkich działaniach organizatorzy informowali i zabrakło ich w „Biuletynie Roku Czochralskiego”. Tom pierwszy kończy się kalendarium, przygotowanym przez Elżbę Królak z Biblioteki Głównej PW, przedstawiającym wybrane dokumenty urzędowe dotyczące Roku Jana Czochralskiego, uroczystości upamiętniające postać Jana Czochralskiego, seminaria, wystawy i publikacje. Lista zawiera blisko 80 pozycji, a więc zaledwie 8 % tego, co się wydarzyło

w latach 2013-2014, a zostało zarejestrowanych na łamach niezależnego „Biuletynu Roku Czochralskiego” wydawanego we Wrocławiu!

Cennym uzupełnieniem tomu pierwszego jest album z płytami CD. Pierwsza płyta pt. *Dokumenty* zawiera odesłanie internetowe (!) do pełnotekstowej bibliografii Czochralskiego (czyli zawierającej kopie prawie wszystkich publikacji naukowych Profesora) i do dokumentów procesu legislacyjnego Roku Czochralskiego. Jest też Kalendarium Roku i zestawienie informacji z monitoringu mediów z okresu od 1 stycznia 2013 r. aż do 19 maja 2014 r. (oba w postaci tabeli w Exelu). Zawartość płyty uzupełnia pięć tzw. prezentacji multimedialnych przygotowanych na różne okazje przez Mirosława Nadera (trzy), Bogusława Majora i Józefa Żmiję. Szkoda tylko, że nie spełniają one wymogów dobrych prezentacji.

Na drugiej płycie pt. *Filmy* znajdziemy pełną wersję filmu Andrzeja Kałuszki, 2 filmy Dariusza Grzeszczyka, film Leszka Lombarskiego (razem 57 minut) oraz 7 reportaży filmowych przygotowanych przez Dariusza Grzeszczyka (razem 21 minut). Jest też zapis filmowy obrad Sejmu RP, podczas których ustanowiono Rok Jana Czochralskiego (25 minut).

Tom drugi omawianego wydawnictwa obejmuje, w zasadzie, teksty dość luźno związane z osobą i działalnością Czochralskiego. Mamy więc prace o charakterze ściśle naukowym Ewy Talik (struktura elektronowa i własności magnetyczne wybranych monokryształów), Tadeusza Kulika o nanokryształizacji szkieł metalicznych (po angielsku, przedruk z 2001 r.), W. Chromińskiego, Mariusza Kulczyka, Małgorzaty A. Lewandowskiej i Krzysztofa J. Kurzydłowskiego o otrzymywaniu pewnych stopów aluminium (po angielsku, przedruk z 2014 r.), Anny Pajączkowskiej, Andreia Gloubokova, Andrzeja Kłosa i Cornelisa F. Woensdregta o otrzymywaniu dwóch monokryształów i ich morfologii (!) (po angielsku, przedruk z 1997 r.).

Jest też streszczenie rozprawy doktorskiej Agnieszki Czapiak (laureatki Nagrody Czochralskiego) o budowie kompleksów organicznych oraz sześć (!) przedrukowanych prac zagranicznych z 2013 r. poświęconych różnym szczegółowym aspektom otrzymywania kryształów metodą Czochralskiego.

Wydaje mi się, że nieporozumieniem jest przedruk artykułów naukowych (choć to ocena subiektywna), zwłaszcza tych odległych tematycznie od dorobku Czochralskiego. O ile cenne są materiały dotyczące otrzymywania kryształów (choć uważam je za zbyt szczegółowe, a więc niedostępne dla zwykłego czytelnika), o tyle szczegółowe opisy własności fizycznych kryształów mają się nijak zarówno do samej metody, jak i do tematyki książki.

W tym tomie są jednak dwie prace, które moim zdaniem powinny znaleźć się w części pierwszej jako omawiające dorobek Jana Czochralskiego. Jest to przede wszystkim praca dotychczas nigdzie nieopublikowana (poza fragmentem zamieszczonym w „Biuletynie Roku Czochralskiego”), Zbigniewa Tucholskiego (i znowu brak jest informacji kim jest autor!) pt. *Stop kolejowy bahnmetail prof. Jana Czochralskiego i jego*

zastosowanie w kolejnictwie. To obszerna i cenna praca, tak długo oczekiwana przez badaczy dorobku Jana Czochralskiego. O drugiej pracy wspominałem już wcześniej. To *Metody badawcze profesora Jana Czochralskiego* pióra Andrzeja Królikowskiego i Jacka Ryszarda Przygodzkiego przedrukowane z czasopisma „Pomiary, Automatyka, Kontrola” 60 (8), 525-528 (2014). Jest to zapis referatu z XIX Międzynarodowego Sympozjum Metrologów MSM’2014 w Gdańsku. Wydaje się, że i krótka informacja o Nagrodzie im. Prof. Jana Czochralskiego pióra Andrzeja Królikowskiego i Tadeusza Kulika powinna być umieszczona w pierwszym tomie recenzowanego wydawnictwa.

* * *

Dziękujemy Politechnice Warszawskiej oraz Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego za wydanie tej potrzebnej i ciekawej pozycji starającej się ukazać Jana Czochralskiego jako „fenomen oparty na ciągle aktualnej triadzie *wizja-wiedza-wdrożenia*”, jak to pięknie ujął prof. Nader. Dla wielu czytelników będzie ciekawą lekturą, choćby przez udostępnienie oryginałów wielu dokumentów. Będzie też uczcą duchową przy oglądaniu załączonych filmów i reportaży filmowych z różnych wydarzeń Roku Jana Czochralskiego. A dla uczestników tamtych wydarzeń - cenną pamiątką i okazją do wspomnień.

Na koniec, niejako z obowiązku recenzenta, kilka uwag krytycznych o omawianym wydawnictwie.

Szkoda, że nie zadbano o staranniejszą korektę (np. są błędy w nazwiskach!), lepsze opracowanie redakcyjne i może właściwszy dobór materiału do prezentacji.

Szkoda też, że nie wszystkie prezentowane w omawianym wydawnictwie informacje o życiu Czochralskiego są prawdziwe. Trudno jednak mieć pretensje do autorów prezentujących przecież swoją wiedzę i przekonania. Czytelnik może mieć z tego powodu wątpliwości, które informacje są zgodne z aktualną wiedzą o życiu i działalności Czochralskiego.

Należy cieszyć się, że po latach zapomnienia więcej osób zainteresowało się dokonaniem Czochralskiego, czego dowodem jest recenzowana pozycja. Ale to ciągle za mało! Prezentowane opracowania o badaniach Czochralskiego bazują w zasadzie tylko na literaturze w języku polskim. Pozostaje do zbadania obfita dokumentacja prac w języku niemieckim; na razie nikt nie chce się tego podjąć! W pierwszym etapie wystarczą przecież kopie prac umieszczone w bibliografii pełnotekstowej dostępnej na Politechnice i sygnalizowanej na płycie „Dokumenty”.

A inne odkrycia i opracowania? Dlaczego pominięto analizy farmaceutów², dlaczego brak krytycznej analizy prac literackich Czochralskiego? Gdzie są analizy prace wykonanych w Chemicznym Instytucie Badawczym? Przecież omawiane wydawnictwo nie powinno ograniczać się do omówienia do prac Czochralskiego wykonanych na Politechnice Warszawskiej!

Z lektury prac zamieszczonych w „Roku Jana Czochralskiego” widać wyraźnie jak bardzo brakuje badań archiwalnych wykonanych na terenie Niemiec, a może i innych państw. Bez tego nie uzyskamy pełnego obrazu dokonań Czochralskiego, jak i recepcji jego odkryć i wynalazków. Recenzowane wydawnictwo powinno więc stanowić zachętę do dalszych koniecznych badań. Czekamy więc na prace podobne do przedstawionego opracowania Zbigniewa Tucholskiego o metalu B.

Opublikowana książka „Rok Jana Czochralskiego” w zasadzie zakończyła na Politechnice Warszawskiej działania związane z prof. Janem Czochralskim. Pozostało jeszcze nadanie imienia jednej z ulic, ale tu trzeba czekać na decyzję Rady Miasta. Pozostaje jednak wiele spraw do „załatwienia”, do zbadania. Kto się tym zajmie bez patronatu Politechniki? Nie wszystko można zrobić bezpłatnie i własnymi siłami, zwłaszcza jeśli chodzi o badania archiwów zagranicznych, bez których nasza wiedza o Janie Czochralskim pozostanie nadal tylko cząstkowa.

Paweł E. Tomaszewski

Instytut Niskich Temperatur i Badań Strukturalnych PAN

Przypisy:

¹ Numery dostępne w internecie na stronie www.janczochralski.com/biuletyn

² Małgorzata Sznitowska, Mirosława Krauze-Baranowska, Roman Kalisz i Janusz Limon: *Proszek od kataru „z gołąbkami” (Jan Czochralski BION)*, „Farmacja Polska” 2014, t. 70, nr 4, s. 192-194.